

אל פיסת חול ללא נפט נאספו ובאו...

ג'ורג' שטיינר

ולגילויי ההיגיון. היהדות מפעמת ומקרינה אנרגיה כמו חור שחור בגלקסיה ההיסטורית. קנה-המידה שלה הוא Strangeness – "מוזרות", הגדרת מפתח נוספת בקוסמולוגיה ובפיסיקה תיאורטית.

למה שרזו היהודים?

מי מצרים ושוֹמֵר העתיקות נודעו בכושר ההמצאה שלהם. הישגיה של יוון העתיקה בפוליטיקה, במדע, באמנות ובפילוסופיה ממשיכים להפרות את תרבות המערב עד היום. לא היתה ציוויליזציה שנוהלה ביתר אפקטיביות, ושהיתה רתוקה בקנאות לחוק ולמשפט, יותר מרומא הרפובליקנית והקיסרית. מאיש מהם לא נותר שריד וזכר. לשונותיהם הן בבחינת רוחות רפאים המפרנסות בלשנים ומלומדים.

היהודים קיימים. בישראל ובתפוצות. העברית נכתבת, מדוברת, נחלמת ומיושמת בפיסיקה מודרנית. מקץ אלפיים שנים ויותר של רדיפות שיטתיות, של גירושים וגלות, של מחנק הגטו, של השואה ואחריתה, היהודים דבקים בקיומם. בניגוד לקני-המידה המקובלים ולהגיון ההיסטוריה. הם שורדים על אף התאוה הבלתי-מרוסנת להכחידם, למרות הגזרות של משטרי עריצות, חרף אמונות עוינות, נדידות עמים דוגמת אלה של אספסוף נוצרי צמא דם בימי-הביניים, או פוגרומים במזרח אירופה ורוסיה. כל אלה נערכו בכוונה מפורשת לכלות את היהודים מן העולם הזה. לטהר את האוויר ואת האדמה מיהודים (קרי: Judenrein, כינוי מעורר תיאבון ויצר, שהיטלר שאל מן העגה האוסטרית), על מנת להפוך את היהודים כולם – גברים נשים וטף – כולל אלה שטרם נולדו, לאפר הנפזר ברוח. אבל, תבוי, קרתגו, אינן אלא אתרים ארכיאולוגיים. אתונה המודרנית היא לעג לרש, לכל היותר קריקטורה של העבר. חוקיה של רומא הקיסרית צללו בתוהם הנשייה. אך ישראל קמה לתחייה. התפוצה היהודית, בעיקר בצפון

ל פיסת חול ללא נפט – עם אוכלוסייה קטנה בהרבה מזו של מטרופולין מודרני ראוי לשמו, נאספו ובאו נציגי 131 אומות. מלכים, ראשי דומיניונים, מנהיגי מעצמות, נשיאים, ראשי-משלה, קרדינלים ושאר עתודי ארץ ושוועיה, מהם גדולי הפושעים בחלד. הכול נאספו ובאו להלוייתו של יצחק רבין. מהם שבאו מתוך עצבות כנה והשתתפות בצער, אחרים אגב אדישות חלקלקה ואופורטוניזם, לפותים בסיפוק מוסתר וחוברים בשנאה משתלחת. אך הם הגיעו. מכל פינות תבל, כפי שהיו עולים לרגל לכל טקס אחר.

ישנה כמובן השאלה היהודית. רק צביעות והונאה עצמית המסתתרות מאחורי חזות של נורמליות יוכלו להתכחש לעובדה זו. המפה הפוליטית משובצת באיך-ספור מורשות אתניות והיסטוריות, טלאי על גבי טלאי של חברות, אמונות וזהויות הגודשות בעומס-יתר את פני כדור-הארץ, גועשות בסכסוכים חסרי פתרון, שנאות דתיות וגזעיות, טיעונים נעדרי תוחלת על מורשת העבר בשטחים מקודשים.

המצאיאות היהודית שונה. מרגזי ככל שהדבר נשמע, היא כוללת מה שהפיסיקה המודרנית מכנה Singularity, "ייחוד". קרי: אירוע מחוץ לנורמה, חיצוני וזר לתורת הסיכויים

פרופ' ג'ורג' שטיינר הוא עמית כבוד במכון צירציל באוניברסיטת קיימברידג', וחבר המכון ללימודים מתקדמים באוניברסיטת פרינסטון. ג'יי זכה, בין היתר, בפרס פוקנר לאמנות ולספרות, ובפרס אוהנרי לסיפור קצר. עם ספריו נמנים: *The Death of Tragedy* (1961); *Language and Silence* (1964); *Antigones: The Atigone Myth in Western Literature, Art and Thought* (1978); *After Babel, Aspects of Language and Transition* (1975); *Real* (1988); *Presences* (1989); *The Portage to San Cristóbal of A.H.* (1979); *In Bluebeard's Castle: An Examined* (1971); *Life* (1997). ומתפרסם בזאת ברשותו האידיבה של המחבר.

אמריקה, רבת חיוניות, יצירתית ושואפת התחדשות. העם היהודי קיים: למרות החרם, חרף מעמד של מצורעים ועל אף מעשי טבח – בבחינת גורל נגזר, ככל הנראה – בגין שורשים תיאולוגיים בעקרונות הנצרות ששיאם בכבשני גז, למרות הפיתוי "להיבלע" ללא השאר עקבות בתוך המודרנה הליברלית ושל דעיכה לתוך נורמליות ושכחה. מדוע?

עבור המאמין האורתודוקסי והקונסרוטיבי, התשובה בהירה כשמש בצהרי היום. אלוהים הבטיח לאברהם שזרעו ירבה ככוכבים ממעל וכחול אשר על שפת הים, וכי ארץ כנען ניתנה לו ולזרעו עד עולם. ברית העם הנבחר עם אלוהיו חזרה וקיבלה אישור במעמד הר סיני. ותהיה זו ברית בייסורים או ברית בחיקו של אלוהי אברהם, יצחק ויעקב – ברית בין בתרים שבה הסבל מזה והקרבה האינטימית מזה כרוכים זה בזה כמו קולות בדרשיח – היהודים נבחרו וסומנו באות קין לעולמי עד. אם ייעלם היהודי מעל פני האדמה, יעוותו ויסולפו ללא הכר האמת האלוהית וכוונתה המוצהרת, יסורסו תופעת המונותאיזם ומוסר הר סיני. כל עוד ישרדו איש אחד ואישה אחת מביית יעקב שיוכלו למלא אחרי הצו העליון של פרו ורבו, יהיה אלוהים בקרבם. ככל שהדבר נוגד את הגיון האדם ודמיונו, ככל שהוא בלתי-נסבל מבחינתו של הזיכרון, אושוויץ היא מעשה חולף בהשוואה לברית בין הבתרים, להבטחת אלוהים לעמו הנרדף. היטלר לא יכול היה לשרוד יותר מנבוכדנצר או מהאינקוויזיציה. היו רבנים שהכריזו בהתלהבות על אקסיומה זו בעודם ניצבים על שפת בורות הירי. אכן דבקות מעוררת קנאה.

פרגמטיסטים, רלטיוויסטים ורוחות ספקניות המתייחסים אל התיאוריות הגורפות של ההיסטוריה, בעיקר כאשר הן דטרמיניסטיות וטלאולוגיות, כהפלגות דמיון שרבה בהן סכנת הנכונות לבידוד עצמי, בבחינת עם לבדד ישכון ביהדות הקדומה, הדבקות בכללי תזונה ארכאיים, השמירה על קודים ליטורגיים-פורמליים ולשוניים, מסבירה את האנטומיה של ההישרדות. חשובים אף מהם היו הרפלקסים של העקביות ושל המודעות העצמית שנכפו על היהודי בלחץ העוינות והפורענות הבלתי-פוסקים. מבחינה אתנית, היהודים, ככל היתר, הם תערובת. אולי מעורבים מעט פחות ומאוחדים מעט יותר מבחינה בירסוציאלית.

ההיסטוריה הארוכה של היהודים, בדומה לזו של הסינים, נובעת משילוב מיוחד במינו של בידוד וכפייה מבחוץ. אין היא מסתורין תיאולוגי-אונטולוגי. ממצאים דמוגרפיים, בעיקר במערב החילוני-ליברלי, מצביעים על כך שהתבוללות, וכן ויתור על האני הלאומי בסביבה של סובלנות גואה או של אדישות, עלולים, בסופו של חשבון, להביא לחיסולן של קורות היהודים, אם כי ללא כאבים. רק קהילות אורתודוקסיות אחדות, אפילו בישראל המחולנת, יצליחו לשמר את ייחודן האוטונטי והנפרד. אלה הם טיעונים מתקבלים בהחלט על הדעת, והייתי חותם עליהם בשתי ידי. עם זאת, האינטואיציה לוחשת לי שהעלילה הגדולה שהחלה עם אברהם, סיפור המעשה שמספר לעצמו אלוהים מן הסנה בסיני, לא תסתיים בשקיעה רוגעת. תחילה אפוא שאלה, שהיא כמעט טאבו. האמנם שווה ההישרדות היהודית את המחיר הנורא ששולם עבורה? האם לא עדיף היה, במאזן החמלה

האנושית, אילו נגזו היהודי בערפלי ההתבוללות והטמיעה? אין אלה רק זועות המאה העשרים, של הרדיפות ההיטלרו-סטאליניות והרצח החרושי שכופה עלינו שאלה זו. זו לא רק שאלת עידן האופל של אושוויץ. זהו הצבץ הייסורים מאז חרבה ירושלים וחרב הבית השני בשנת 70 למניינם. זהו הרצף הבלתי-פוסק של רצח, השפלה ונידוי המושטים על היהודי באשר הוא – גברים, זקנים, נשים וטף – בכל יום, כמעט בכל שעה, באיזשהו מקום ברחבי העולם ה"תרבותי".

נוראים לא פחות מן השרפה הגדולה שהגיעה לשיאה בשואה – האלימות בפועל, היו האימה המתמדת, ההשפלה והביזוי, החבויים או הגלויים, שהכתימו את חיי היהודי ברחוב הגויים, במוסדותיהם ובערכאותיהם (כרע ברך, שיילוק!).

איזה ילד יהודי באלפי שנות הגולה לא למד על בשרו את מכלול האיום והלעג! את הנידוי, את ההתעמרות הפיסית, את האבנים המושלכות ואת היריקה בפרצוף. או הנימוס הצונן של הסלידה ה"אורבנית", של הנכונות להתקבל "ברשות, על תנאי" המוצעת "ברחבות לב" על-ידי הגוי המשכיל, "הליברל הסובלני". הפסוקים מבראשית כיב חקוקים לעד בלבה המדמם של היהדות. כל אב יהודי מוצא עצמו לפחות פעם אחת בחייו כלפי ילדו במעמדו של אברהם כלפי יצחק, במסעו האכזר בן שלושת הימים אל הר המוריה. היהודי יודע, כי כאשר בנו נולד ייתכן שהוא מעניק לו בירושה את מורשת האימים של גורל סדיסטי. פרצי השמדת עם (הפרעות בחבל הריין, רדיפות האנוסים בידי האינקוויזיציה, הפוגרומים במזרח) נועדו לשרש את היהודי זמן רב לפני השואה, ובשום פנים לא על בסיס כלכלי, פוליטי או דתי – אם כי אלה תרמו תרומה נכבדת משלהם. היעד – כפי שהוצג באופן בוטה אך גלוי-לב על-ידי הנאצים – היה ונותר אונטולוגי: מחיקת הקיום היהודי מעל פני הארץ. החובה היתה להכריז את הכול, גם מי שטרם נולד. עצם הקיום היהודי היה אשמה שאין ולא יכולה להיות לה מחילה וכפרה.

האב היהודי שהוליד את בנו, ואחת היא אם ברוסיה, באירופה, ברחובות חברון או סמוך לבית-כנסת בפריס, הטביע על מצחו את תו האשם. להיות יהודי, הוא בעיני שונאיו, חטא קדמון.

יתרה מזו, וזהו לב העניין ("לב העניין", אכן ביטוי מבשר רע) שברגיל מתעלמים ממנו. נידוי, עינויים והפיכה לקרבן נושאים אופי דיאלקטי. הם מלכדים את שני הצדדים. על הצייד והניצוד כפותים זה בזה, לכודים באורח מגונה. על פני מאות שנים, האנטישמיות – מונח אבסורדי משהו, שהרי היא עולה כפורחת במרחב השמי – השפילה את האנטישמי. במחנות המוות, האדם כגזע, השפיל – אולי לעד – את הסף המתעתע של אנושיותו. הוא נסוג לאחור אל עבר הבסטיאלי, החייתי – ויסלח לי עולם החי על העלבון – בשלילת אנושיותו של הקרבן, שלל המענה את האנושיות של עצמו.

אמת, היו רדיפות אחרות, היתה עבדות, היו שדות-קרב וקטל המוני, ומעשי טבח שבטיים וטיהור אתני מתחוללים גם עתה. אולם אלה אינם מתקיימים ברצף במהלך אלפיים שנים ומעלה כלפי קבוצה נבחרת אחת. זוהי החד-צדדיות הנוראה של נסיבות הקיום היהודי, המציבה בפני דתות אחרות וחברות אחרות את הפיתוי של הבלתי-אנושי. חד-

צדדיות זו לא פסקה גם אחרי 1948, עם כינונה של מדינת היהודים. הנה שאלה: האם היו המערב הנוצרי והאיסלאם מסוגלים לנהל אורח חיים אנושי יותר, מתוך השלמה זה עם זה, אילו נמצא "פתרון סופי" לשאלה היהודית? האמנם השנאה הכפייתית באירופה, במזרח התיכון – מחר אולי בארגנטינה, או בדרום אפריקה – היתה מתמתנת? האמנם הסחף הליברלי, הטמיעה במחבוא נישואי התערובת, הם הנתב הנכון? אינני חושב שניתן לבטל שאלות אלה במשיכת כתף.

למותר לציין את היעדרה של כל פרופורציה בהיקף תרומתה של היהדות, זו של התנ"ך העברי והמוסר העולה ממנה, המגמדים כל תופעה אחרת, ועל כן אין קנה-מידה להשוואתם. רומא ומכה הן, לטוב ולרע, בנותיה (רוצחות אם) של ירושלים. אך הבה נביל את עצמנו לעידן המודרני ולמוצאותיו בלבד. הקלישה הנודעת טוענת שהעידן שלנו מקורו ישירות במרקס, בפרויד ובאיינשטיין. ספירת המצאי של אנשי מדע מזהירים, מאלה היוצאים ובאים בשטוקהולם ופרסי נובל בידיהם, שהם יהודים לפחות על-פי מוצאם, היא במידה כה רבה מעבר לכל נורמה סטטיסטית, עד שהיא מעוררת מבוכה נדיבה.

המוסיקה נולדה מחדש עם שנברג, האנתרופולוגיה – עם לוי-שטראוס, הפילוסופיה – עם ויטגנשטיין והתיאוריה הכלכלית – עם קנת ארו (Arrow). אנחנו יורדים במורד המדרגות אל עצמנו באמצעות פרוסט (דימוי שהובן לראשונה על-ידי מונטיין היהודי למחצה). כל ניסיון לערוך קטלוג ממצה של התרומה היהודית יהיה בלתי-סופי ועל כן חסר תועלת.

מה שקשה יותר להגדרה הוא מידת המודרניות, כשלעצמה, בעיקר במשמעותה האמריקנית, הדומיננטית כל כך. מהי המשמעות ה"יהודית" של תקשורת ההמונים, של ההומור, של החוטים הפיננסיים והכלכליים הנרקמים על פני תבל ומלואה? כל אלה ועוד, האנגריות הטעונות מתח גבוה, מקורם ביהדות שלאחר האמנציפציה. זכור לי כיצד התבוננתי בקהל קולנוע במזרח הרחוק מתפקע מצחוק מההומור השחור של וודי אלן, מטמיע בנקל את מה שניתן להגדיר כהומור יהודי, ואף "תלמודי". מרכולים, מוסדות שהומצאו ועוצבו לראשונה על-ידי קבוצת יהודים בווינגטון בימי מלחמת-העולם השנייה, נפתחים עתה באלבניה.

האם יכולה היתה ציוויליזציה בעלת מום כשלנו לוותר על אידיאל המשפחה היהודי? הלא ערכי המשפחה של היהדות הם המעניקים אינטימיות לשיח בין היהודי לאלוהיו, אפילו על שפתיו הקמוצות והאילמות של אפיקורוס להכעיס. האם יש עוד בנמצא שבת בקרב האדם שהוא כה *krank an Gott*, כביטוי המזהיר וחסר התרגום של קרל בארט (Barth) המגדיר את היהודי כמי ש"חולה על אלוהים"? בקצרה: אפילו ההטמעה וההתבוללות, המבקשים להציע ליהודי התפוצות את הסיכוי להשתחרר מחורבן ומאסון, אפילו אם היהודי החילוני יחליט בינו לבין עצמו שמחיר ההזדהות הנמשכת עם עמו אינה שווה עוד את המחיר – מה יאמרו על כך מארחיו הבלתי-נלהבים לרעיון זה? האם יכולות

ההיסטוריה והתרבות המערבית להסתדר ללא יהודים? כפי שהביע זאת היינה, הבכיר שבין בעלי האירוניה העצמית בין היהודים, "אפילו כלבים גועיים זקוקים לקרציות משלהם".

אכן, אינני יכול להיות צד להסכם עם אברהם. אשר על כן אינני מרגיש עצמי כמי שקנה חזקה והוא בעלים של איזו פיסת קרקע שנחתמה למעני ברצון אלוהים במזרח התיכון, או, לצורך העניין, בכל מקום אחר. זהו הפגם הלוגי של הציונות. שהרי כיצד יכולה תנועה פוליטית-חילונית להעלות באוב המסתורין המקראי-תיאולוגי, עבר שאין לה עליו חזקה? מאידך גיסא, התעלומה, ייחודה של ההישרדות היהודית אחרי השואה, משכנעת אותי בייעודה של הציונות. ישראל היא בבחינת נס הכרחי.

התהוותה של ישראל, קיומה הנחרץ מול עדיפות צבאית וגיאופוליטית, הישגיה כמדינה, מתריסים נגד כל תורת סיכויים המושתתת על היגיון. היום היא תרה ומבקשת, בסיפוק פרדוקסלי יש לציין, אחר נורמליות, קרי: אחר מידת הפשע, השחיתות, הבינוניות הפוליטית והוולגריות המאפיינים את כל החברות המערביות בכל מקום. ומכיוון שבמקום שם ירמיהו הטיף בשער נפתח באר להומוסקסואלים. זהו בדיוק המקום שבו אני חייב לעצור. יהיה זה, חוששני, מעשה תועבה ושיקוף (אכן, ביטוי טעון ממקור תיאולוגי) אם המסקנה הסופית ואם כל מה שיישאר אחרי אלפי שנות התגלות השכינה, מקץ פרשת ייסוריהם של אברהם ויצחק, מהר מוריה ועד אושוויץ, יהיו כינונה של מדינת לאום חמושה עד שיניח, ארץ הבורסה והמאפיה, ככל שאר האומות "המתקונות". ה"נורמליות", מבחינתם של היהודים, לא תהיה אלא עוד אופן של טמיעה, של כליה אל האין. החידה, אולי הטירוף, של ההישרדות היהודית צריך שתהיה בעלת עצמת שאיפה נעלה יותר מ"מדינה". שאיפה שהיא בלתי-נפרדת מן הגלות.

כולנו אורחי החיים. אין אדם היודע את משמעות בריאתו, לבד מן ההקשר הפרימיטיבי ביותר, הביולוגי. אין גבר או אישה המבינים את היעד, אם קיים כזה, של טעם הקיום וחשיבותם. הננו אורחי כוכב-לכת זעיר זה, תוצא של תהליך אבולוציוני מורכב מני שאת, הרחק מעבר ליכולת ההבנה. אולי מוטציה אקראית שרק יד המקרה שמרה עליה מפני ההכחדה. הנה כי כן, אין אנו אלא אורחים ונדלים המותירים אחריהם אדמה חרוכה. אויבי הסביבה המכחידיים את עולם החי ומנצלים עד כלות את מעט המשאבים שנתרו. במהירות שלא תיאמן אנו הופכים את הסביבה בעלת כושר ההסתגלות המופלא, כולל החלל החיצון, לפח אשפה רעיל. התנועה לאיכות הסביבה, רבת חשיבות ככל שתהיה, וכן התנועה לזכויות הילד המצויה בחיתוליה, הם מן הפרקים הזוהרים המעטים באפלת המאה הזאת, אלא שאף הם עלולים להיות מאוחרים מדי ומעטים מדי.

אך גם הוונדל הוא אורח, גם אם עיצובו ותכליתו של הבית שבו הוא שוכן נעלמים מבינתו. עלינו ללמוד להיות אורחי של הזולת על מה שנותר עדיין מכדור ארץ זה ההולך ונעלם כתוצאה מאכלוס יתר. מלחמותינו, הטיהורים האתניים שלנו, הנשק שנועד להשמדה המונית הגודש את מחסני הנשק גם בארצות העניות ביותר, הם נתונים טריטוריאליים. האידיאולוגיות והשנאה ההדדית שהן מחוללות הן טריטוריות הרוח. מן הרגע שהגיון אל

ההיסטוריה טבחו בני אדם אלה בשל פיסת קרקע, תחת סמרטוטים בשלל גוונים שהיו דגליהם, ובשלל שפות או עגות.

המלט תוהה על משמעותו ועל יעדיו של הצבא העובר על פניו. מדוע הוא צועד אל מלחמה עקובה מדם? מהו היעד המרומם והמשובח? משיבו הסרן:

למען האמת, ובלי תוספות-דברים:
עלינו כדי לכבוש כברה אחת קטנה,
שאין תועלת בה, אלא השם בלבד;
בחמישה זהובים אמאס בה מלחכר;
וגם כי תעמד למכר-לצמיתות,
הן לא תביא יותר לנורבג או לפולין.

(תרגום: אברהם שלונסקי)

ההיסטוריה האנושית היא מגילת יוחסין ליישום בלתי-פוסק של שנאה הדדית בשל מניעים שוליים וחסרי היגיון. בעקבות ניצוץ של טירוף, קהילות שלמות מחוללות פרץ של הפרדה גזעית או השמדת עם, לאחר שחיו זו לצד זו במשך מאות או עשרות שנים, דוגמת המתרחש בבלקנים או במדינות אפריקה. לעצים יש שורשים, אך לנשים ולגברים יש רגליים. באמצעותם ניתן לחצות גבולות המסומנים בגדרות תיל, לחלוף על פניהם, לבקר ולהשתכן בקרב שאר בני המין האנושי כאורחים. קיימת עדות לכך באגדות, בתנ"ך ואף במיתולוגיה היוונית.

זהו סיפור המעשה של הזר הדופק בדלת, של האורח הניצב בשער לעת ערב לאחר ששב מדרך ארוכה. הזר המסתתר מאחורי הנקישה בדלת הוא אלוהים שבמשל, או מלאך ממרום הבוחן את מידת הכנסת האורחים שלנו. הייתי רוצה לחשוב על אורחים אלה כבני-אדם אמיתיים, עם חובה עלינו לחיות אם ברצוננו להמשיך ולהתקיים ולשרוד. ייתכן שהיהודים בתפוצות שורדים על מנת למלא את תפקידו של אותו אורח – בלתי-קרוא עד אימה, עדיין מול דלתות רבות הנטרקות בפניו. ייתכן שההידחקות והחדירה ללא רשות הם ייעודו של היהודי, על מנת לומר לאחרים שכל בני-האדם נועדו לחיות זה כאורחו של זה. "חברים לחיים" יהיה ביטוי נאות. אין חברה, קהילה, אזור, עיר או כפר שלא ניתן לשפר את הווייתם באמצעות אירוח. באותה המידה ממש אין מקום שאינו ראוי לנטישה כאשר אי-צדק או ברבריות עולים בשעריו.

על המוסר לחיות תמיד על המזוודות. זה היה המסר האוניברסלי של הנביאים, של ישעיהו ושל ירמיהו, בריב עתיק-היומין שלהם עם המלכים והכוהנים, מול ישות בעלת גבולות קבועים, זו של מדינת מבצר. היום, ויכוח זה מעורר מתח בין ישראל לתפוצות. אמנם עצם המחשבה, כמוה כאמירת שם אלוהים, אסור שתישמע. עם זאת, האמת היא שהיהדות תשרוד את חורבנה של מדינת ישראל. היא תשרוד, שכן המשמעות הגלומה ב"עם נבחר" היא אכן זו של נדודים, של קבלת הפנים לבני-אדם, מסר אשר בלעדיו ניחרב במוקדם או במאוחר על כוכב לכת מצטמק זה. חזקה על עקרונות ורעיונות שהם מוצקים מכל כלי זין ומכל אימפריה, ועל כן אינם זקוקים לדרכונים. זהו השילוב של השנאה והפחד המנפיק אשרות כניסה ודוחה אישורי כניסה. הרגשתי פחות או יותר בבית – היהודי

הוא בדרך כלל פולילגוט מבלי שהוא עצמו שם לב לכך – בכל מקום בו הניחו לי לשבת ולעבוד.

Nihil alienum אומר המחזאי הרומי: "ישום דבר אנושי אינו זר לי", או, בלשון אחרת: וכי קיימת בנמצא נוכחות אנושית שהיא זרה לי, זרה יותר לעתים, מזו של אני לעצמי?

זהו אותו היהודי נטול הבית ובעל האינטואיציה של הנודד הנצחי המפרה את בית-גידולה של האנטישמיות, המטפחת את דימויו של האופורטוניזם הבוגדני של היהודים. סטאלין והיטלר הפכו את שם העצם המזהיר "קוסמופוליטי" למילת גנאי הנאמרת אגב חיוך של לעג רצחני. אבל האם לא היה זה רש"י עצמו, החריף מכל פרשני התלמוד, שסיפר לנו על חובת הנדודים הנצחית של אברהם, על הציווי לעזוב את ארצו ולצאת אל הדרך? האם רש"י לא הורה לנו, שכאשר היהודי נשאל על הדרך, עליו להיות חירש לתשובה הנכונה, כי ייעודו הוא לתעות, לנוד, להיטלטל ולנוע?

אין ספק שמחויבות זו אל החולף, אפילו היא כפויה, התחברות זו אל הרוח המנשבת, מעוררת סלידה עמוקה. מכאן המונח הנאצי Luftmensch, איש אוויר, נעדר שורשים (ועל כן צריך היה להפכו לאפר). זהו עוד רכיב אחד מני רבים בסיפור הארוך של היהודי המצורע. ניתן להוסיף עליו את הקנאה הכלכלית, את החיפוש האינסטינקטיבי אחר השעיר לעזאזל, המילה, הבדידות והייחוד היהודי קשה-העורף. יהדות הגטו המוקפת חומה כרתה ברית של "אחר" עם משנאה הגויים. כל אלה נצרפים יחדיו במרקחת הארסית של הרדיפות והפורענות. עם זאת, אף לא היבט אחד של הבעיה היהודית, של קורות היהודים וחייהם, ניתן להפרדה מהמקורות התיאולוגיים-מטאפיסיים (שמעתי את גרשום שלום פורט פעמים אחדות על עצב גלוי זה). בסופו של חשבון, ההיבט התיאולוגי והמטאפיסי הוא זה המצוי ביסוד מערך העובדות הטרגיות.

במהלך עבודתי, בעיקר בספרי In Bluebeard's Castle ("בבטירת כחול הזקן") חזרתי וטענתי שלא ההאשמה ברצח אל – חלקם, כביכול, של היהודים במותו של ישו מנצרת – היא המעוררת את האנטישמיות המערבית. אין ספק שהיודופוביה ניזונה מן הנצרות הפאולינית ומאבות הכנסייה, אך אלה מקדימים את ההתעמרות ביהודים. אני מאמין שלא "רצח האל בדמות בנו" – תהיה אשר תהיה משמעותה של פנטסיה מקברית זו – הוא הבסיס והכורח לשנאת היהודי. העילה האמיתית לאנטישמיות מקורה בסיפור של "בריאתו", "המצאתו", "הגדרתו", "הערכתו מחדש" של האלוהים במונותיאיזם היהודי ובמוסר שלו. לא "עובדת" רצח האלוהים היא הבלתי-נסלחת; הבלתי-נסלחת בעליל היא העובדה שהיהודים בראו את האלוהים. שלוש פעמים בקורות המערב התייצב היהודי אל מול התודעה האנושית באמצעות העיקרון של אלוהים אחד והמסקנות המוסריות-נורמטיביות העולות מכך. בראייה קפדנית וחמורה, האלוהים היהודי הוא בלתי-נתפס, בלתי-מוכן, בלתי-נראה ובלתי-ניתן להשגה. הוא שקוף כמו אוויר המדבר. אם ישנה מיתולוגיה יהודית, הריהי שלילית. הפוליתאיזם, בעיקר מן הזן ההלני, גודש כל עלה, ענף וסלע בצלמי אלילים אנושיים ורחבי-לב, בזבזניים, אנושיים מדי בהבלותם ובתכניהם. מעמד הר סיני, לעומתו, מרוקן את משכן האדם מכל קרבה אלוהית

מופרכת. הוא דורש הפשטה גמורה ומוחלטת. הוא מחרים פסל וכל תמונה ומטיל חרם כבד על עשיית צלמים.

בעיני משה, נוכחותו של אלוהים ומצוותיו, שהם היינו הך, עולות מן הסנה הבעור. הגילוי העצמי "אהיה אשר אהיה" (שמות ג, 14) הוא טאוטולוגיה לשמה. עם זאת, פרדוקסלית, ריחוקו של האלוהים המופשט כליל, חסר הדמות שלא ניתן להעלותו על הדעת, הוא בעת ובעונה אחת קרבה בלתי-נסבלת. הוא הבלתי-נראה הרואה הכול. הוא המעניש עד דור שלישי ואף אחריו. האם תיתכן מצווה חמורה מכך, העוינת יותר את טבע האדם השואף לפלורליזם, לעבודת צלמים, לאופן המנחם והמעודד שבו אנחנו מספרים את סיפור קיומנו?

התכתיב המוסרי העולה מן המונותאיזם הנבואי שמקורו בסיני הוא בלתי-מתפשר בעליל. האיסורים על רצח, על ניאוף, על תאוות בצע, על עשיית צלמים, הם כשלעצמם תבחינים של ציווי עמוק יותר, המחייב שינוי מעמיק של האדם. עלינו לחנך את הרוח ואת הבשר, ולא לפי אותם על מנת להשיג את השלמות. עלינו להתרומם מעל המגבלות הכובלות אותנו. זהו הצו הבסיסי של ההגשמה המוסרית המצוי ביסוד עשרת הדיברות ושפע המצוות, הטקסים הפרגמטיים העולים מעשרת הדיברות. אף לא סיב אחד של חולשה מולדת, ליבדו, הזנחה, בינוניות וחושניות, נמלט מחשיפה מוסרית וחוקית. בפירושו המילולי "היה מה שאתה" של ניטשה, הוא היפוכו של הציווי היהודי. "חדל להיות מה שאתה, מה שהביולוגיה והנסיבות עשו אותך. היה, במחירה הכבד של ההקרבה עצמית, מה שיכולת להיות". כך מצווה אלוהי משה, עמוס וירמיהו.

זהו הראשון בין שלושת השלבים בניסיון האכיפה הטרנסצנדנטית של היהדות על האדם.

השלב השני בא עם דרשת ההר. רובו של המסר הוא מקבץ של ציוויים מן התורה, מתהילים ומהנביאים. אלא שרוב הנסים והנפלאות היורד מן הגליל לירושלים, המרפא מתוך אמונה, מרחיק לכת. הוא דורש מן האדם התנהגות זולתנית. ריסון ואיפוק "בלתי-טבעיים" כלפי הפוגעים והמתעמרים בנו, הסותרים את האינסטינקטים הבסיסיים. את התקדים היחיד לאידיאל זה אפשר היה לקרוא בין השיטין בכמה מן האמירות המיוחסות לסוקרטס.

יתרה מזו, הוא מצווה עלינו להתחלק ברכושנו הארצי ואף למסור אותו. עלינו לקבץ נדבות, אם מתעורר הצורך בכך, למען העני וחסר הכול. רכוש, ועוד תמורה חומרית, הם אי-הצדק בהתגלמותו (מעשה של "שוד בעליל", כפי שציין פרודון [Prudhon]). בניגוד גמור לנטיות נפש האדם דורש מאתנו ישו להגיש את הלחי השנייה. עלינו לסלוח לאויב, וכמו לא די בכך, מוטל עלינו לאהוב אותו. בדרשותיו-דרישותיו אלה הופך ישו מיהודי לנוצרי וגובר על אינסטינקטים בסיסיים, בעיקר על אינסטינקט הנקמה, הנטוע עמוקות ביהדותו שלו עצמו. התורה והנביאים יודעים להטיף לאל מלא רחמים, והכתוב אומר כי בנפול אויבך אל תשמה, אך בעת ובעונה אחת אלוהים הוא אלוהי צבאות ונקמות. מתוק הוא טעם הנקמה. אין לך דחף טבעי יותר מלהעניש על אי-צדק, על רדיפות, על ביזוי ועל לעג. הסירוב להשלים עם השפלה הוא מאשיות הגאווה האנושית. הציווי הנוצרי של אהבה מוחלטת, של נכונות להקרבה מול תוקפן, היא במובן הצר, מעשה זוועה. על

הקרבת לאהוב את מענהו. וכי אין הדבר מחריד? כיצד על בני תמונה למלא אחריה?

הנקישה השלישית בדלת היא הסוציאליזם האוטופי, בעיקר זה בלבדו המרקסיסטי. יחד עם הנצרות, המרקסיות היא עוד מעשה כפירה יהודי. התרומה היהודית הגורפת, תיאורטית ומעשית, לסוציאליזם הרדיקלי ולקומוניזם הפרה-סטאליניסטי חורגת מכל פרופורציה (ראה את מספר היהודים בקרב המנשביקים והבולשביקים הראשונים, או בקרב השמאל האוטופי והשמאל הרדיקלי במרכז אירופה). המרקסיות מכריז על עולם חילוני, מביא ל"עולם הזה" את מסר ההיגיון המשיחי של הצדק החברתי, של שפע לכול, של שלום על פני ארץ בלתי מחולקת וללא גבולות.

בכתב-היד המפורסם שלו משנת 1840, מטיף מרקס, כה מקראי בזעמו, לסדר חברתי שבו המטבע העובר לסוחר לא יהיה עוד בצע כסף כי אם "אהבה תמורת אהבה, אמון תמורת אמון". זהו חזון נביאי ישראל, זהו חזונו של המשיח מן הגליל. הזעם הקדוש נגד אי-צדק ושוויון חברתיים, הזעקה הגדולה נגד אכזריות הממון, העוני והעליבות שזועק קרל מרקס, היא הד לדברי הנביא עמוס.

בצורתו הטהורה ביותר של החזון, כפי שהיא באה לידי ביטוי בכמה מהקיצונים הסוציאליסטים-קומוניסטים בראשית הציונות, בוטלה הזיקה לרכוש הפרטי, על-פי הכלל: כל אחד (תורם) לפי יכולתו וכל אחד (מקבל) לפי צרכיו. עד כדי כך, שאף הטיפול בילדים והחינוך היו לנחלת הכלל. צמצום גורף זה של המרקסיות דורש היפוך מוחלט של סולם העדיפויות במישור הפרט, של התנערות מהבעלות על האגואיזם. עלינו להתנור מן השפע, לחלוק בכול, להשקיע את המשאבים, לדכא את שאיפות הפרט בכור ההיתוך של הכלל האלמוני. בבסיסה של כל תכנית סוציאליסטית-קומוניסטית מצויה זולתנות מיסטית, של אנושיות שהצליחה למחוק כליל את האנוכיות. האידיאל הוא למות למען אחרים, כפי שעושה זאת הגיבור המרקסיסטי בתרגום חילוני של קידוש השם הדתי. מי מבני דורי מסוגל לשכוח את האפיזודה של הקרבן בהמצב **האנושי** של מלרו? לחיות למען האחר הוא מעשה קשה מאין כמותו. אבל רק אם נלמד לעשות כך, מטיף לנו המרקסיות, תיבנה על פני האדמה ממלכת הצדק, תוכל לקום עיר האדם, יורשתו החוקית של עיר האלוהים המת. רק אז תוכל להיבנות ירושלים של מעלה בארץ הירוקה והיפה. אכן, השחר המשיחי הוא אדום.

שלוש פעמים ביקשה היהדות לכפות על תרבות המערב עד שאינו ברה-השגה, אידיאל בלתי-אפשרי. וכי יש עלבון חמור מזה? שלוש פעמים, כאותו שומר לילה מטורף (וכי פלא הוא שהיה זה פריד שערור את האדם משנת לילה תמה?) הקורא לאנושות להפוך את עורה ולהיכנס לעולה של חברת מופת. התובע מן האדם להתכחש לאני של עצמו, לתאוותיו המולדות, לתשוקתו לנאוף ולשקר. כל זאת בשמו של האלוהים האלים מסיני התובע אהבה ללא גבולות לאויב, צדק חברתי ושוויון לכול.

הנה כי כן, שלוש פעמים ביקשו היהודים לסחוט את המערב הנוצרי עד לשד עצמותיו באמצעות אידיאלים שאין הציבור יכול לעמוד בהם. כהרגלם, עשו זאת בהעדר טקט יהודי המלווה כרגיל את עצמת הגילוי. באינסטיביות היהודית הנודעת שאיננה חסרה ממד של ערמה לשמה,

עמה כה קשה לגוי ההגון להשלים. האידיאלים של משה, ישו ומרקס הולמים כמו בקורנס בחושיו של האיש המצוי, אותו "l'homme moyen sensuel", בניסיונו הנואש להתמודד עם קיומו הפגום.

דעתנות יהודית זו היא, לדעתי, מקור השנאה המחוללת את להבות התשוקה להשפלת היהודי. היהודי חייב להיות שנוא. יש להגלותו, לשתום את פיו, להתעמר בו ולבסוף להשמידו. שום דבר אינו מעורר בנו שנאה עמוקה יותר מהודאה בכישלון, בעובדה שאיננו מסוגלים להגשים אידיאל. שאנחנו בוגדים באידיאלים אשר בערכם אנחנו מודים והם נעוצים על-ידינו, אך הגשמתם מחוץ להישג ידינו. שום דבר אינו מעיק עלינו יותר מתזכורת בלתי-פוסקת של מה שעלינו להיות, ומה שאיננו בגין מוגבלותנו. ועל כך לא יסולח ליהודים.

היום, אוטופיה וסוציאליזם כפייתיים הם בעינינו אנכרוניזם נוגה. הספרטה של הקיבוץ האבסולוטי נגוזה בערפלי החומרנות. אולם עדיין הציווי עתיק-היומין של שלמות, של ביטול העצמי, של מלכות הצדק המוחלט כאן ועתה, נשמעים במקומותינו. מפייהם של נודדים שנואים ומבוזים, של נעים ונדים רבי-מלל שאלוהים הענישם במחלה חשוכת-מרפא של מי שנושא בלבו את זיכרון העבר ואת נבואת העתיד.

אני מודה שאין לי הסבר טוב יותר לאנטישמיות הקבועה ועומדת ברחבי תבל אחרי השואה. אנטישמיות המתקיימת בעמים שבהם אין כמעט יהודים שעוד ניתן לשנוא, שהרי הוכחדו ברובם המוחלט, כגון בפולין ובאוסטריה. או במקומות שבהם מעולם לא שכנו (הפרוטוקולים של זקני ציון הם להיט רב-מכר ביפן). אין דיאגנוזה חברתית-כלכלית, מתוחכמת ככל שתהיה, שתעניק לנו מענה לעומקה של חידה זו. היטלר הגדיר

זאת היטב: "היהודי המציא את המצפון", ולכך הלא אין סליחה.

אמרתי שהמחיר ששולם הוא כמעט בלתי-ניסבל. הטיעון למען התבוללות, טמיעה ונורמליות, יש בו היגיון רב וניתן להבינו. אם צפוי בעתיד מצב שבו עלול לשוב ניסיון השואה, האם על היהודי להביא ילדים לעולם? כן, למרות הכול. שליחותו של האורח, השאיפה המשיחית, תפקיד המעורר והמגרה המוסרי המקיף את בני האדם, הוא בעיני כבוד שאין דומה לו. בכל מקום שבו שוכנים הכסילות החייתיות וחוסר הסובלנות, יוטבע על מצחו אות הקין של השעיר לעזאזל. אכן, עם סגולה ומועדון חברים שלא אנטוש (אפילו הדבר היה אפשרי). הנה תכנית עבודה:

ייעודו של האדם הוא לשלוט ברגשותיו, להעלות את האינסטינקטים שלו אל גבהי המצפון, לטוות את קורי כוח רצונו אל המעמקים המוסתרים ובכך למשוך את עצמו ולהתרומם לגבהים חדשים... האדם יהיה חזק ללא שיעור, חכם ומעודן. גופו יהיה יותר הרמוני, תנועותיו ריתמיות יותר, קולו מוסיקלי יותר. צורות החיים יהיו דרמטיות יותר. האדם המצוי יתעלה לרמתם של אריסטו, של גתה, או של מרקס. ומעל גבהים אלה יתרוממו שיאים חדשים.

המחבר הוא אחד, לב דווידוביץ' ברונשטיין, הידוע בכינוי טרוצקי. הטקסט נכתב בקלחת קרב שלא היתה מביישת את מלחמות יהושע. שטות, לא כן? אך שטות נהדרת שראוי לחיות ולמות למענה ■

היהודים, בדומה לזבל, מפריים את הסביבה כשהם מפוזרים, מצחינים כשהם יחד.
נחום סוקולוב